

Sandhed, mening og fortolkning

– om Donald Davidsons 'feltlingvistiske' sprogfilosofi

Sandhed som indgang til mening

Det problem, som orienterer alle Donald Davidsons sprogfilosofiske arbejder, lyder: »Hvad vil det sige, at ord betyder det, de gør?«¹ Besvarelsen af det spørgsmål fordrer en 'meningsteori', der ifølge Davidson må opfylde to betingelser: for det første må den være i stand til at fortolke enhver ytring, som en taler eller en gruppe af talere kunne finde på at fremsætte; og for det andet må den – for at undgå cirkelslutninger – i det store og hele kunne testes uafhængigt af de semantiske begreber, teorien opererer med. Det er Davidsons grundlæggende idé, at en sådan teori må bygges op omkring en 'sandhedsteori', hvis basale konstruktionsprincipper kan findes hos den polske logiker Alfred Tarski, først og fremmest i 'The Concept of Truth in Formalized Languages'.² Hvor Tarski imidlertid lader meningsbegrebet være givet, fordi han søger en teori om sandhed for *formelle* sprog, er Davidson omvendt interesseret i at anvende sandhed som løftestang for en meningsteori for *naturlige* sprog. Davidsons sprogfilosofiske papirer koncentrerer sig derfor om to problemområder: på den ene side det mere tekniske spørgsmål om, hvordan en sandhedsteori kan konstrueres for naturlige sprog – det handler blandt andet om at håndtere adverbelle modifikatorer, indirekte tale og lignende; og på den anden side spørgsmålet om, i hvilken forstand en sandhedsteori kan forsyne os med en meningsteori. Det er dette sidste spørgsmål, som i vores sammenhæng er interessant.

En sandhedsteori er en teori, der på baggrund af et antal aksiomer og procedureregler angiver sandhedsprædikats ekstension for et givet sprog. For at tilfredsstille Tarskis Konvention T må denne teori videre være i stand til for enhver af det pågældende sprogs indikative sætninger at præstere et teorem, som angiver dennes sandhedsbetingelser. I korte træk er Davidsons bud på en meningsteori således en samling af aksiomer, som angiver ekstensionerne for et sprogs ord og effekterne af deres forskellige kombinationer, og som leder til en række teoremer, der giver de semantiske egenskaber ved sætningerne på

objektsproget (det sprog teorien er *om*) ved for enhver af disse sætninger at angive en sætning på metasproget (det sprog teorien er *i*), der er sand, hvis og kun hvis den pågældende objektsprogssætning er sand.³ Disse teoremer tager form af såkaldte T-sætninger ('T' for Tarski og truth) – sætninger, der fastslår sandhedsbetingelser efter formlen: 's er sand på L hvis og kun hvis p', hvor 's' udskiftes med, hvad Davidson kalder en 'kanonisk beskrivelse' af en sætning på objektsproget L (det vil sige, at s nævner sætningen), og 'p' erstattes af en sætning på metasproget, der angiver dennes sandhedsbetingelser. Hvis vi lader objektsproget være indeholdt i metasproget, kunne en sådan T-sætning for eksempel lyde: "Sne er hvid" er sand, hvis og kun hvis sne er hvid' (hvilket in casu er Davidsons prototypiske eksempel på en T-sætning).

Af to grunde kan sådanne T-sætninger umiddelbart tage sig temmelig uinteressante ud. For det første forekommer de aldeles selvfølgelige – at 'Sne er hvid' er sand, hvis og kun hvis sne er hvid, er ikke just nogen stor overraskelse, og hele projektet kunne derfor synes aldeles redundant. Teoremernes betydning ligger imidlertid i den måde, hvorpå de fungerer som dele af en *teori*. Styrken ved en sandhedsteori af tarskisk tilsnit er, at den viser os, hvorledes vi på baggrund af et endeligt antal semantiske primitiver og logiske aksiomer rekursivt kan udlede alle sande T-sætninger for et sprog. Taget én for én fortæller T-sætninger os ikke meget, men tilsammen fastlægger de sandhedsprædikats ekstension for et givet sprog og viser os således, hvordan dette sprog er baseret på et endeligt antal ord og operatorer med hver deres specifikke funktion – og dette sidste er hverken uinteressant eller redundant, for det definerer simpelthen dette sprogs semantiske ressourcer.

Det andet, der springer i øjnene, er, at T-sætninger er *trivielt* sande og derfor ikke fortæller noget som helst om, *hvad* sandhed er. Den sandhedsteori, som er impliceret hos Davidson, er imidlertid *ikke* en teori *om* sandhed, *ikke* et forsøg på at levere en *epistemologisk definition* af sandhed. Davidson prøver ikke på at udgrunde den særlige egenskab, som sande sætninger – eksempelvis 'Sne er hvid', 'Elektroner har en elektrisk ladning', 'Apartheid er moralsk forkastelig' og 'De sataniske vers er Rushdies bedste bog' – har til fælles, og som *gør* dem alle sande. »Ingenting, ingen *ting* gør sætninger og teorier sande,« fastslår Davidson tværtimod: »ikke erfaringen, ikke overfladeirritationer, ikke verden kan gøre sætninger sande. At erfaringen tager en bestemt retning, at vores hud opvarmes eller gennemhulles, at universet er endeligt, disse kendsgerninger gør – hvis vi ønsker at tale på den måde – sætninger sande. Men det siges bedre uden at nævne kendsgerninger. Sætningen 'Min hud er varm' er sand, hvis og kun hvis min hud er varm. Her er der ingen reference til en kendsgerning, en verden, en

erfaring eller et stykke evidens.«⁴

Umiddelbart kan Davidsons formulering måske forekomme både pedantisk og paradoksal, men strengt taget er den blot en understregning af, at sandhed ikke er et specielt dybt begreb, som det kræver stor filosofisk anstrengelse at få hold på. Den siger ganske enkelt, at en sætning er sand, hvis og kun hvis dens sandhedsbetingelser er tilfredsstillet – og dermed basta. Sætningen 'Min hud er varm' er sand, hvis og kun hvis min hud er varm; dens sandhed afhænger hverken af, hvordan jeg kom til den overbevisning, at min hud er varm, eller hvilke procedurer, jeg anvender for at afgøre om min hud er varm. Derfor er der heller ingen som helst grund til at operere med første- og andenklassers sandheder, sætninger om, hvad vi uden videre betragter som kendsgerninger til forskel fra sætninger, som indeholder etiske eller æstetiske vurderinger. Hvad der adskiller en overbevisning om, at min hud er varm fra en overbevisning om, at *De sataniske vers* er Rushdies bedste bog, er ene og alene det besvær, jeg har med at forklare og retfærdiggøre den, og i konsekvens heraf tillige det besvær, jeg har med at få andre mennesker til at tilslutte sig den. Men det burde ikke få os til at 'gradbøje' sandhed – også sætningen '*De sataniske vers* er Rushdies bedste bog' er sand, hvis og kun hvis *De sataniske vers* er Rushdies bedste bog.

Sandhed er med andre ord lige så *simpel*, som den er *absolut*; den behøver ikke yderligere forklaring, men besidder på den anden side heller ikke nogen forklaringskraft. Hvis vi søger en forklaring på, hvorfor huden er varm, er tilføjelsen 'fordi det er sandt' ikke til megen nytte. Hvad vi derimod er ude efter, er noget i retning af 'fordi jeg har opholdt mig i solen', 'fordi jeg har feber' eller 'fordi rumvæsener bestråler min bolig med langsomtvirkende dødsstråler'. – Kun så længe vi forventer, at sandhed rummer mere end det, T-sætninger kan yde, vil vi holde fast i det epistemologiske projekt om at koble sandhed sammen med forklaring og retfærdiggørelse og opretholde ideen om, at solskin ikke alene kan opvarme hud, men på en eller anden måde også gøre sætninger sande.⁵ Hvis vi derimod opgiver dette – umulige – forehavende, kan vi sammen med Davidson betragte sandhed som 'primitiv', som noget, der ikke behøver yderligere analyse.⁶ I så fald vil vi heller ikke lade os skuffe over, at T-sætninger epistemologisk set har ringe informationsværdi. Davidsons sandhedsteori handler om fastsættelsen af sandhedsbetingelser, ikke om at afgøre sandhedsværdier. Der findes selvsagt interessante teorier om, hvordan vi erhvervede de overbevisninger, vi nu engang har, og dermed kom til at holde for sandt, hvad vi nu engang gør – for eksempel (perceptions)psykologiske, (videns)sociologiske og (idé)historiske teorier, som allesammen kan være udmærkede, men som bare intet har med en sandhedsteori at gøre.

Radikal fortolkning

En meningsteori for et givet sprog er altså en samling af aksiomer og teoremer, som angiver de semantiske egenskaber ved dette sprogs ord og sætninger, og som kan testes empirisk via de T-sætninger, den producerer. Så længe objekt-sproget er indeholdt i metasproget er en sådan test aldeles uproblematisk – fordi vi i forvejen har kendskab til det sprog, vi arbejder med, kan vi uden videre sammenholde bikonditionalens to sider og afgøre, om de har samme ekstension. Uheldigvis synes denne procedure imidlertid at tage det, som skulle vises, for givet, eftersom forudsætningen for, at det går så smertefrit, er, at vi kender begge de implicerede sætningers mening – men akkurat mening var teoriens forventede slutprodukt og burde således ikke optræde i forbindelse med dens afprøvelse. – Problemet er imidlertid ikke, at teorien uhjælpeligt kører i ring, at den er dømt til at bestemme mening ved hjælp af mening, men derimod, at vi kun dårligt kan foregive uvidenhed om det, som vi allerede kender temmelig meget til – og herunder hører naturligvis de sprog, vi selv taler. Derfor ligger løsningen også lige for: Hvis vi skal afværge fornemmelsen af at køre rundt i en tautologisk karrusel, må vi applicere vores teori på et sprog, som vi *ikke har noget som helst forudgående kendskab til*. Først da bliver det muligt at stille den på en egentlig empirisk prøve, og først da kan vi for alvor få et indtryk af dens interpretative ydedygtighed.

Davidsons bud på en sådan teori, sammenfatter han under overskriften 'radikal fortolkning', som er en nær slægtning til W.V. Quines 'radikale oversættelse'. Ifølge Davidson er radikal fortolkning en generel model for sproglig forståelse. Ganske vist bygger dagligdagens smertefri kommunikation i meget vid udstrækning på allerede fastlagte konventioner; men Davidsons pointe er, at disse ikke udgør *forudsætningen* for at kunne tale sammen. At gøre konventioner til det grundlæggende, er at stille tingene på hovedet: »Sandheden er snarere, at sproget er en betingelse for at have konventioner.«⁷ Det er det, den radikale fortolkning skal demonstrere; og for i videst muligt omfang at styre fri af konventioner og således opnå den maksimale radikalitet, overtager Davidson Quines berømte 'feltlingvist', som det på en eller anden måde er lykkedes at finde frem til en gruppe indfødte, hvis kultur og sprog er ham lige fremmede.⁸ – Hvordan gebærder man sig i en sådan situation? Når feltlingvisten hverken har kendskab til de talendes overbevisninger eller meningen med de ord, de anvender, kan han ikke gøre andet end at søge en forbindelse mellem de lyde, han hører, og de omstændigheder, hvorunder de ytres.

Vi kan som udgangspunkt tage Quines velkendte eksempel og forestille os,

at feltlingvisten observerer, at de indfødte, når en kanin løber forbi, ytrer lyden 'gavagai' og eventuelt supplerer dette med en eller anden ostensiv gestus i retning af kaninen.⁹ Som Quine påpeger er det ikke klart, om 'gavagai' består af ét eller flere ord, endsige hvilke ord, der kunne være tale om, så ideen om at isolere enkelte ord, finde referencen (for dem, der har en sådan) og dernæst oversætte dem med danske ord med samme reference, lader sig næppe realisere i praksis. Quine og Davidson er derfor enige om, at det første, induktive skridt må bestå i at få et hypotetisk greb om hele sætningen. Hvad Davidson for egen regning tilføjer, er, at disse hypoteser bør have form af T-sætninger – eller rettere: af modificerede T-sætninger, som relativiserer sandhed til tid og taler.¹⁰ Disse modificerede tentativt-hypotetiske T-sætninger, der forsøger 'at forbinde sprog med forekomster af sandhed på en måde, der inviterer til konstruktionen af en teori',¹¹ vil da lyde noget i stil med: "Gavagai' er sand på L , når den ytres af x på et tidspunkt t , hvis og kun hvis der er en kanin i nærheden af x på t .' Hvis det videre skulle vise sig, at antallet af kaniner ikke synes at gøre en forskel, eller at sætningen bruges i flæng i forbindelse med alle mindre pelsdyr, eller hvad man nu i øvrigt kan tænke sig, ja så må disse observationer naturligvis indbygges i konditionalens højreside.

Det, man imidlertid skal bemærke, er, at feltlingvisten ikke vover sig frem med en umiddelbar *oversættelse*, men snarere leverer, hvad Davidson kalder en 'genbeskrivelse'; han prøver således ikke i første omgang at gætte *meningen* med den ytring, han fortolker – og ifølge Davidson ville det også være halsløs gerning at forsøge at give sætninger mening én for én. En sætnings mening, hævder Davidson derimod, får man »ved at anvise sætningen en semantisk placering i det mønster af sætninger, der udgør sproget.«¹² Denne meningsteoretiske *holisme* indebærer med andre ord, at vi må have kendskab – et vist kendskab – til hele sproget for at kunne gribe sætningers mening. Det er således dette kendskab, der sætter en tær af givet sprog i stand til at forstå en hel masse sætninger på dette sprog, selvom han aldrig har hørt dem før. »Dette er,« skriver Davidson, »muligt, fordi fortolkeren kan lære den semantiske rolle, som ethvert af et endeligt antal ord og udtryk spiller, og fordi han kan lære de semantiske konsekvenser af et endeligt antal kompositions måder. Det er tilstrækkelig til at redegøre for evnen til at fortolke ytringer af nye sætninger. Og eftersom kompositions måderne kan gentages, er der ingen klar øvre grænse for det antal af sætninger, som kan fortolkes. Fortolkeren har således et system, hvormed han kan fortolke det, han hører eller siger. Man kan tænke sig dette system som en maskine, som når den fodres med en arbitrær ytring (og visse parametre, der tilvejebringes af ytringens omstændigheder) producerer en for-

tolkning.«¹³

Når først man besidder en vis kompetence på et givet sprog, kører dette maskineri mere eller mindre af sig selv (i det mindste indtil man støder på et eller andet virkelig uhørt). På den anden side er det åbenlyst, at det akkurat er en sådan 'fortolkningsmaskine', feltlingvisten mangler. Men her kommer de tentative T-sætninger ham til hjælp. For selvom han ikke kan give de ytringer, han hører, mening én for én, så kan han 'alene på baggrund af kendsgerninger om taleres adfærd og attituder i forhold til sætninger'¹⁴ forsøge at specificere disses sandhedsbetingelser, og det vil langsomt sætte ham i stand til at lære de semantiske kendetegen ved det sprog, han fortolker. Efterhånden som feltlingvisten formulerer et større antal hypoteser, vil han så småt opdage mønstre; han bliver i stand til at individuere ord på *L* og kan gradvis danne sig formodninger om deres strukturelle rolle i sproget, hvilket atter vil tillade ham at formulere udkast til en teori og til at forme nye, hypotetiske teoremer.

Radikal fortolkning er således mulig, fordi man forsøgsvis kan give sætninger – eller måske rettere: nogle sætninger – sandhedsbetingelser én for én, men dens mål er ikke, at bunke stadigt flere T-sætninger sammen. Taget én for én bringer T-sætninger ikke fortolkeren særlig langt; deres interpretative ydedygtighed beror derimod på, at de så at sige er den radikale fortolknings adgang til den *hermeneutiske cirkel* – til at danne mønstre og formulere sandhedsteoretiske aksiomer, som vil generere nye T-sætningskandidater, der igen kan testes på talerne af *L*. Det er med andre ord som *dele* af *hele* den tilblivende teori, T-sætninger kan siges at *fortolke* – de er på én gang det råstof, der sætter den radikale fortolker i stand til at producere fortolkningens produktionsmidler, og de resultater, som muliggør empirisk afprøvelse. I denne forstand kan en sandhedsteori forsyne os med en meningsteori, og radikal fortolkning kan således betragtes som konstruktionen af en sandhedsteori for et sprog.

Princippet om generøsitet

For overhovedet at komme igang med fortolkningsprocessen er feltlingvisten nødt til at forudsætte to ting, hvoraf den ene ikke burde hæve mange øjenbryn, medens den anden til gengæld kan forekomme temmelig hårtrukken. Begge forudsætninger har, ikke overraskende, med *sandhed* at gøre: for det første må det forudsættes, at de indfødte i de fleste tilfælde *selv* betragter deres sætninger som sande, og at det i de fleste tilfælde *lykkes* dem at sige, hvad de betragter som sandt; og for det andet må det forudsættes, at deres sætninger i det store

hele er sande – også efter fortolkerens standarder. – Disse antagelser er en variation af det forholdsvis velkendte *Principle of Charity*, der fik sit navn af Neil Wilson i 1959; det oversættes sommetider til 'næstekærlighedsprincippet' og sommetider til 'princippet om generøsitet'. Som Davidson imidlertid selv medgiver, er navnet i nogen grad misvisende. Princippet apellerer nemlig ikke til en særlig velvillig eller moralsk attitude, som man eventuelt kunne lade være med at påtage sig, ligesom det heller ikke involverer en – tvivlsom – påstand om et vist mindstemål af almenmenneskelig intelligens; generøsitet er, som Davidson siger, 'ikke en valgmulighed, men forudsætningen for at have en brugbar teori'.¹⁵ Hvad angår princippet's første, forholdsvis ukontroversielle, del, synes det da også klart nok: det er en antagelse, som *må* gøres; i modsat fald måtte vi nemlig konstatere, at fortolkning slet og ret er umulig. Det eneste, antagelsen i og for sig siger, er, at vi dels må gå ud fra, at de indfødte *ikke altid* lyver, er ironiske eller laver sjov, og dels at de *ikke altid* tager fejl, eftersom det alene er på den baggrund, vi kan gøre os håb om at skelne løgn eller fejltagelse fra oprigtige og vellykkede ytringer. Antagelsen er med andre ord ikke et forsøg på at udelukke løgn eller fejltagelser – snarere tværtimod.

Nødvendigheden af den anden antagelse er straks mindre åbenlys. Ét er, at vi må gå ud fra, at de ytringer, der fortolkes, i det store og hele er sande efter de *fortolkedes* standarder – noget andet, at vi ifølge Davidson tillige må gå ud fra, at de i det store og hele også er det efter *fortolkerens*. Når Davidson således hævder, at vi må forudsætte, hvad han kalder en 'generel enighed om overbevisninger'¹⁶ mellem fortolker og fortolket, er det imidlertid hverken, fordi han bekender sig til en mærkværdig form for epistemologisk okkultisme, som antager, at de mennesker, hvis sprog vi fortolker, skulle have fundet de vises sten og besidder sandheden om verden, eller omvendt fordi han forfalder til en ureflekteret og selvtilstrækkelig kognitiv provinsialisme, der går ud fra, at medmindre mennesker tale omtrent, som vi gør, og har omtrent de samme overbevisninger, som vi har, så kan vi alligevel ikke forstå dem. – Antagelsen er derimod motiveret af *sammenhængen* mellem *sætningers mening* og *taleres overbevisninger*. Som Davidson forklarer, kan en ytring betragtes som en slags vektor sammensat af to kræfter: »En taler, der ved en bestemt lejlighed holder en sætning for sand, gør dette dels på grund af, hvad han mener, eller ville mene, med at ytre denne sætning, og dels på grund af sine overbevisninger. Hvis alt, hvad vi har at rette os efter, er, at der er tale om en ærlig ytring, kan vi ikke slutte os til overbevisningen uden at kende meningen og har ingen chance for udlede meningen uden overbevisningen.«¹⁷

Davidsons vej ud af dette dilemma er, som vi allerede har set, at angribe

problemstillingen sandhedsteoretisk ved på baggrund af observerbare omstændigheder at forsøge at fastsætte sandhedsbetingelser for fremmede sætninger; men den eneste måde at gøre det på er ved at antage, at de indfødte, når de ytrer en eller anden sætning, *har ret* – og indtil videre er den eneste standard for rigtighed, vi besidder, vores egen. Hvis ikke vi i udgangspunktet antog, at vi i vid udstrækning delte overbevisninger med dem, vi søgte at fortolke, ville vi ikke have noget som helst grundlag for at forsøge med T-sætninger. Indledningsvis kan feltlingvisten ikke tilskrive sandhedsbetingelser uden at skele til sin egen anvendelse af sandhedsprædikatet. Men denne – minimale – 'forudintagethed' skyldes ikke, at feltlingvisten sidder inde med sandheden – den skyldes alene, at han som alle andre må starte derfra, hvor han er.

Princippet om generøsitet er nødvendigt, fordi det har til hensigt at løse problemet om den indbyrdes afhængighed mellem overbevisning og mening ved så vidt muligt at holde overbevisning konstant, medens vi tyder mening. »Dette opnås ved at tildele fremmede sætninger sandhedsbetingelser, der, når det overhovedet er muligt, lader indfødte talere have ret – naturligvis i overensstemmelse med vores eget syn på, hvad der er rigtigt.«¹⁸ Som Davidson selv påpeger i indledningen til *Inquiries into Truth and Interpretation* er det imidlertid vigtigt at gøre sig klart, at enighed ikke i sig selv er et *ideal*; målet med radikal fortolkning er og har altid været *forståelse*. Men pointen er, at kun en teori, der optimerer en vis grad af enighed, kan sikre forståelsen og give empirisk belæg for overhovedet at *sammenligne* overbevisninger – simpelthen fordi »såvel uenighed som enighed alene er forståelig på baggrund af massiv enighed.«¹⁹ Og baggrunden for dette er atter *holismen*, men nu i forhold til overbevisninger. Akkurat ligesom en sætnings mening fås ved at anvise den en semantisk placering i et mønster af sætninger, insisterer Davidson på, at en overbevisning må »identificeres ved sin placering i et mønster af overbevisninger; det er dette mønster, der bestemmer overbevisningens genstand, hvad overbevisningen er om.«²⁰ Det er med andre ord kun i kraft af andre overbevisninger, at en overbevisning tager form, for det er dem, der gør den til en overbevisning om *noget*. Synspunktet er forholdsvis banalt og illustreres bedst med udramatiske eksempler. »Jeg kan,« som Davidson forklarer, »være overbevist om, at der går en sky for solen, men kun fordi jeg er overbevist om, at der er en sol, at skyer udgøres af vanddamp, at vand findes i flydende og gasformig tilstand, og så videre i det uendelige. Ingen bestemt liste af yderligere overbevisninger er påkrævet for at give substans til min overbevisning om, at en sky går for solen; men der må være et passende sæt at

relaterede overbevisninger.«²¹ Der kan med andre ord *ikke* eksistere en isoleret overbevisning, at være overbevist om noget er at være overbevist om meget.

Det er i sidste instans vore overbevisningers holistiske natur, der påtvinger os generøsiteten. Fordi uenighed altid er *specifik*, altid er uenighed om *noget bestemt*, ville det ikke bare være uhensigtsmæssigt, men decideret meningsløst at forkaste generøsiteten og samtidig fastholde et ønske om at fortolke, om at forstå og kunne erklære os enige eller uenige med de indfødte. Omvendt er det imidlertid *ikke* tilsvarende meningsløst at forudsætte 'generel enighed om overbevisninger', selvom heller ikke det i første omgang er enighed om noget bestemt – for det er denne forudsætning, der overhovedet er betingelsen for, at bestemte og detaljerede former for enighed og uenighed kan dukke op til overfladen i løbet af fortolkningsprocessen. Det er alene på baggrund af generøsiteten, at det bliver muligt at bevæge sig fra det trivielle til det specielle og eksotiske: fra et stort – men forholdvis uinteressant – område af fælles overbevisninger til mindre – men også langt mere betydningsfulde – felter af kulturelle specialiteter og fremmedartede anskuelser. Derfor er princippet om generøsitet heller ikke på nogen måde 'designet til at eliminere uenighed', dets formål er tværtimod »at gøre meningsfuld uenighed mulig, og dette er helt afhængigt af et grundlag – et *vist* grundlag – af enighed.«²² – I den forstand er generøsiteten virkelig påtvunget os. For i denne forsigtige minimalformulering af princippet, er det næppe troligt, at nogen fortolker nogensinde ville kunne suspendere det. Det fordrer ikke, at fortolker og fortolket må dele en eller anden veldefineret sekvens af konkrete overbevisninger og udkaster heller ikke en speciel metode, som man først må lære sig, men har snarere en art *metahermeneutisk* karakter. I samme øjeblik man kommer på den tanke, at der her kunne være tale om ytringer, som man kunne forsøge at fortolke, må princippet nødvendigvis antages; for det er selve betingelsen for, at ytringer kan korreleres med omstændigheder og sandhed dermed udveksles med empirisk indhold.

Der findes intet sprog

I et berømt essay fra 1974 med titlen 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme' går Davidson med udgangspunkt i sin fortolkningsbaserede semantik i kødet på *begrebsrelativismen* – det vil sige forestillingen om, at forskellige sprogsystemer organiserer den umiddelbare erfarings input på så tilpas divergerende måder, at enhver oversættelse bliver prekær – eller endog umulig. En berømt formulering af problematikken blev givet af lingvisten Edward Sapir, som

i en artikel fra 1929 hævdede, at »den 'virkelige verden' i vid udstrækning ubevidst er bygget på gruppens sproglige vaner,« og »at de verdener, i hvilke forskellige samfund lever,« i konsekvens heraf »er forskellige verdener, ikke blot den samme verden påhæftet forskellige etiketter.«²³ I forlængelse heraf fastslog Sapirs elev, Benjamin Lee Whorf, at vi her præsenteres for et *nyt relativitetsprincip*, idet det ikke blot er en overfladisk og selvdementerende påstand om, at sandhed er relativ. Hvad det derimod siger, er, at ikke alle iagttagere »føres fra den samme fysiske evidens til det samme billede af universet.«²⁴ Derfor er det ifølge Whorf muligt, at forskellige gruppers sproglige baggrunde ikke kan 'kalibreres'.

Som titlen på hans essay antyder, finder Davidson begrebsrelativismens sprogfilosofiske grundlag i *dualismen* mellem skema og indhold – i 'selve ideen om et begrebsskema'. »Filosoffer af mange forskellige overbevisninger,« indleder Davidson, »er tilbøjelige til at tale om begrebsskemaer. Begrebsskemaer, fortæller man os, er måder at organisere erfaringen på; de er kategorisystemer, der giver form til sansedata; de er synspunkter, hvorfra individer, kulturer eller perioder betragter det forbipasserende sceneri. Det kan eventuelt være umuligt at oversætte fra ét skema til et andet, og i så fald har de overbevisninger, ønsker, forhåbninger og elementer af viden, der karakteriserer én person, intet sandt modstykke hos dén, der gør brug af et andet skema. Virkeligheden selv er relativ til et skema: hvad der gælder som virkeligt i ét skema, gør det ikke nødvendigvis i et andet.«²⁵ Kriteriet på om to sproglige grupper lever i 'forskellige verdener' og ikke blot anvender forskellige ord om den samme verden, om de virkelig er *worlds* og ikke blot *words apart*, er med andre ord, om det er muligt at oversætte mellem deres sprog. Hvis begrebsrelativismen skal give mening, må vi derfor kunne give mening til ideen om helt eller delvis *uoversættelige sprog*.

Over for tanken om total uoversættelighed kan det, som Davidson siger, 'være fristende at tage en meget kort genvej' til hele problematikken: »Det kunne hævdes, at intet tilfælde kunne tælle som bevis for, at en eller anden aktivitet ikke kunne fortolkes i vores sprog, som ikke samtidig var et bevis på, at denne aktivitet slet ikke er sproglig adfærd. Hvis dette skulle være rigtig burde vi sandsynligvis holde på, at en form for aktivitet, der ikke kan fortolkes som sproglig i vores sprog, ikke er sprog.«²⁶ Ikke desto mindre er Davidson udmærket klar over, at sådanne fikse a priori-argumenter ikke i sig selv er tilstrækkelige. Han er ikke i tvivl om, at tesen er sand, men er på den anden side godt klar over, at den ikke er selvindlysende. Samtidig peger den imidlertid indirekte på dét, som må blive det afgørende omdrejningspunkt, nemlig for-

holdet mellem at have et sprog og at have attituder som overbevisninger, ønsker og intentioner. Når tanken om et fuldstændigt uoversætteligt sprog umiddelbart forekommer tvivlsom, er det fordi, vi genkender en eventuel sprogbruger på sådanne attituder. »Der kan,« som Davidson siger, »ikke være nogen tvivl om, at relationen mellem at være i stand til at oversætte en persons sprog og være i stand til at beskrive hans attituder er meget tæt.«²⁷ Præcis så tæt nemlig, som den fremstår i den radikale fortolkning.

Kernen i Davidsons argumentation i 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme' er i grove træk, at hvis vi er meningsteoretiske ekstensionalister, så kan vi ganske enkelt ikke forestille os, hvad det ville sige, at et sprog skulle have en 'underside', som skulle kunne forblive utilgængelig for os, selvom det gennem radikal fortolkning var lykkedes os at få fat i dets 'ydside'. For som Davidson fastslår i en kritik af skepticismen, der lige såvel rammer begrebsrelativismen, så må vi i de almindeligste og metodologisk mest basale tilfælde »betragte genstandene for en overbevisning som årsagerne til denne overbevisning. Og hvad vi som fortolkere må betragte dem som, er hvad de faktisk er. Kommunikation begynder, hvor årsager konvergerer: din ytring har samme mening som min, hvis tro på dens sandhed systematisk forårsages af de samme begivenheder og genstande.«²⁸ Så længe vi har mulighed for at forbinde ytringer med observerbare omstændigheder, vil vi også være i stand til at fortolke. Og når først fortolkningen er vel undervejs, vil vi også kunne præstere en passabel oversættelse (selvom det måske vil tage en rum tid, inden vi får fat i det pågældende sprogs fine stilistiske nuancer).

Selvsagt kan fortolkeren blive stillet over for alle mulige praktiske vanskeligheder, som kan gøre hans opgave overordentlig besværlig. Den radikale fortolkning kan forløbe langsomt og møjsommeligt; fortolkeren kan have vanskeligt ved at finde mønstre, som han kan basere sine hypotetiske T-sætninger på, og han kan have svært ved at vælge mellem alternative rudimentære teorier. Men selv den mest mærværdige diskurs er i princippet tilgængelig. Hvis blot fortolkeren er stædig nok og i øvrigt kombinerer sin stædighed med stor opmærksomhed, god hukommelse og masser af hermeneutisk fingerspidsfor-nemmelse, er der ingen principiel grund til, at det ikke skulle være muligt at oversætte selv det mest fremmedartede sprog. Og så længe der ikke er nogen *principiel* grund til, at vi skulle være afskåret fra at forstå, hvad der siges, er det ikke berettiget at tale om uoversættelighed.

Når Davidsons ekstensionelle tilgang til mening således udelukker forestillingen om, at sprog skulle kunne være *principielt uoversættelige*, kan dette imidlertid på ingen måde betragtes som en restauration af en universalistisk

position, der hævder, at der er aprioriske betingelser for sproglighed, som garanterer, at alle mere eller mindre deler en bestemt opfattelse af verden. Det ville, som Davidson fastslår, »være forkert at annoncere den vidunderlige nyhed, at hele menneskeheden – eller i det mindste alle sprogbrugere – deler et fælles skema eller en fælles ontologi. For hvis ikke vi intelligibelt kan sige, at skemaer er forskellige, kan vi heller ikke sige, at de er ét.«²⁹ Det, der bringes til at vakle med Davidsons radikale fortolkningsmodel, er netop *selve ideen om et begrebskema*. Så når Davidson fastholder, at intet, som kan siges i et sprog, ikke også kan siges i et andet, er det ikke motiveret af en idé om, at alle sprog til alle tider må dele omtrent samme struktur. Hans argument er derimod, at ideen om, at andre mennesker eller andre kulturer kan have kriterier for sandhed og verdensbilleder, som er meget forskellige fra vore, alene kan opstå i en *fortolkningsmæssig kontekst*; den beror derfor på applikationen af semantisk sandhed. Men applikationen af semantisk sandhed fordrer ikke et fælles skema eller konvergerende sandhedskriterier mellem samtalepartnere; den fordrer alene, at vi som fortolkere kan korrelere ytringer med omstændigheder i den talendes miljø.

I et af sine senere essays, 'A Nice Derangement of Epitaphs', har Davidson taget den endelige konsekvens af sin modvilje mod at betragte sproget 'som et filter eller en skærm, hvorigennem vores viden om verden må passere'.³⁰ »Jeg konkluderer,« skriver han, »at der ikke findes noget sådant som et sprog, ikke hvis et sprog er noget i retning af, hvad mange filosoffer og lingvister har ment. Der er derfor ikke noget sådant at lære, at beherske eller at blive født med. Vi må opgive ideen om en klart defineret fælles struktur, som sprogbrugere erhverver og derefter anvender på tilfælde.«³¹ Det er en konklusion, som kan forekomme temmelig opsigtsvækkende – ikke mindst når den drages af en mand, der i snart tredive år har beskæftiget sig med sprogfilosofi; men Davidsons påstand er, at vi ikke behøver *begrebet om et sprog* – om en fælles kode eller struktur – for at redegøre for, hvordan vi kommunikerer. Ganske vist kunne det umiddelbart se ud til, at den radikale fortolkning, som den er skitseret ovenfor, opererer med begrebet om et sprog, fordi den betjener sig af teoremer af typen 's er sand på *L* hvis og kun hvis *p*', hvor vi let ledes til at betragte dette '*L*', som navnet på et bestemt afgrænset sprog – men ved nærmere eftertanke skulle det være klart, at den radikale fortolkning intet som helst forudsætter om identiteten af *L* – at det for eksempel skulle kunne sættes lig med dansk eller engelsk eller noget andet naturligt sprog. Det eneste, *L* benævner, er det semantiske mønster, som en given sandhedsteori henviser til, så den radikale fortolknings eneste mulighed for at afgrænse et 'sprog' er at definere det som

den gruppe af ytringer, i forhold til hvilken én og samme sandhedsteori kan gøres gældende. Og en bestemt sandhedsteoris domæne er ikke nødvendigvis identisk med et naturligt sprog. Faktisk vil det snarere være sådan, at den eksakt samme sandhedsteori *aldrig* vil kunne appliceres på to forskellige talere, fordi ingen mennesker anvender ord fuldstændig ens – ja, ikke engang den samme taler vil på forskellige tidspunkter kunne dækkes af den samme teori.

Det kan måske lyde som en gang filosofisk pindehuggeri. Davidsons anliggende er imidlertid ikke at nedlægge forbud mod brugen af ordet 'sprog', men derimod at gøre opmærksom på, at det afgørende kendetegn ved sproglig kompetence er *evnen til at fortolke* – ikke adlydelsen af regler eller overholdelsen af konventioner. Davidson benægter naturligvis ikke, at regler og konventioner spiller en enorm rolle i vores faktiske kommunikation. »Vi har,« som han siger, »ikke tid, tålmodighed eller anledning til at udvikle en ny fortolknings-teori for hver taler.«³² Fælles regler og konventioner sætter os i stand til på en forholdvis nem og hurtig måde at meddele os til hinanden og gør derfor stor praktisk nytte, men de er, som den radikale fortolkning demonstrerer, ikke en nødvendig betingelse for at sikre gensidig forståelse – og mellem radikal fortolkning og mere dagligdags former for sproglig udveksling er der kun en *gradsforskel*.

Det er denne pointe Davidson trækker frem i 'A Nice Derangement of Epitaphs', hvor fortolkning over en bred bank beskrives som et forhold mellem *forudgående* og *forbigående teorier*. En forudgående teori er alt det, en person bringer med sig til fortolkningen i form af antagelser om talerens overbevisninger og ønsker, hans forventninger om hvilke ord denne vil anvende for at sige bestemte ting etc. En forbigående teori derimod opstår og forgår under selve fortolkningsprocessen; det er den teori, som fortolkeren – med eller uden støtte i sin forudgående teori – danner for at fortolke det, der faktisk siges. Succesfuld kommunikation beror derfor på *et sammentræf af forbigående teorier* mellem samtalepartnere. Men måden, hvorpå dette sammentræf bringes i stand, kan variere. I den ene ende af spektret har vi de ikke-radikale tilfælde, hvor fortolkningen forløber mere eller mindre 'maskinelt', fordi den forudgående og den forbigående teori stort set falder sammen – det er, hvad vi forstår ved at tale samme sprog – det *eneste* vi ifølge Davidson kan forstå ved 'at tale samme sprog'. I den anden ende af spektret har vi den situation, som kendetegnes af radikal fortolkning – altså en situation, hvor der ikke kan trækkes på nogen forudgående teori overhovedet, og hvor vi således er overladt fuldstændig til vores hermeneutiske skarpsindighed (og princippet om generøsitet). Som Davidson imidlertid påpeger, involverer næsten enhver samtale, også dem

vi fører med vores nærmeste, hermeneutisk skarpsindighed (og generøsitet), for det er forudsætningen for, at vi er i stand til at forstå diverse former for 'kreativ', 'fejlagtig' og 'mærkværdig' sprogbrug – eksempelvis at Mrs Malaprop siger 'derangement' og 'epitaphs', når hun mener 'arrangement' og 'epithets'.

Så konklusionen er kort sagt, at regler og konventioner hverken er en *nødvendig* eller en *tilstrækkelig* betingelse for forståelse. Hvad vi derimod behøver er evnen til at danne forbigående teorier, og det kræver 'vid, held og klogskab', ikke kendskab til koder og formler: »Der er ikke større chance for at regulere eller undervise i denne proces, end der er for at regulere eller undervise i, hvordan man skaber nye teorier for at tage vare på nye data inden for noget område – for det er, hvad denne proces involverer.«³³

Noter

1 Davidson, *Inquiries into Truth and Interpretation*, Clarendon Press, Oxford 1984, s. xii. - I det følgende giver jeg en kortfattet gennemgang af Davidsons sprogfilosofiske tænkning. Ønsker man en grundig indføring, vil jeg henvise til Bjørn T. Rambergs *Donald Davidson's Philosophy of Language* (Blackwell, Oxford 1989) og Simon Evnines *Donald Davidson* (Polity Press, Cambridge 1991). Rambergs bog koncentrerer sig - som titlen siger - udelukkende om Davidsons sprogfilosofi, hvorimod Evnine også introducerer til den anden del af hans filosofi, der omhandler forholdet mellem handlinger, begivenheder og bevidsthed. Hovedparten af Davidsons sprogfilosofiske essays findes i *Inquiries into Truth and Interpretation*, medens hans 'philosophy of mind' (som ikke er helt det samme som det, vi på dansk kalder 'bevidsthedsfilosofi') er koncentreret i *Essays on Actions and Events* (Clarendon Press, Oxford 1980). Forskellige aspekter af Davidsons arbejder på disse to felter diskuteres i to store essaysamlinger, nemlig Ernest LePore (ed.), *Truth and Interpretation* (Blackwell, Oxford 1986) og Ernest LePore og Brian McLaughlin (eds.), *Actions and Events* (Blackwell, Oxford 1985). Endelig kan der være grund til at nævne, at Richard Rorty løbende har trukket på og diskuteret Davidson; specielt kan der henvises til de fire essays, som udgør del II af *Obeectivity, relativism, and truth*, (Cambridge University Press, Cambridge 1991).

2 Denne - temmelig tekniske - artikel findes i Tarski, *Logic, Semantics, Metamathematics*, Clarendon Press, Oxford 1956.

3 En åbenlys indvending mod at anvende en sandhedsteori som indgang til en meningsteori er, at ikke-indikative sætninger ikke har sandhedsværdi og derfor unddrager sig en sandhedsteoribaseret semantik. Dermed får teorien besvær med ytringer, som udtrykker ordrer, ønsker eller spørgsmål - og det må siges at udgøre en temmelig alvorlig manko. Imidlertid argumenterer Davidson (i 'Mood and Performances', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 109-121) for at også imperative, optative og interrogative sætninger kan behandles, hvis sandhedsteorien suppleres med en teori om *måder* (modaliteter).

4 Davidson, 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme', i *Inquiries into Truth and Interpretation*,

s. 194; dansk oversættelse: 'Om selve ideen om et begrebsskema', i *Philosophia*, årg. 22, nr. 1-2, s. 21.

5 Når Davidson således afviser forestillingen om, at sande sætninger gøres sande af noget i verden, kan det måske undre, at han i lang tid fastholdt at kalde sin teori en *korrespondenteori*. Som Davidson imidlertid selv forklarer, var denne etikette mest af alt en terminologisk brøler. »Jeg troede,« skriver han i et svar til Richard Rorty, »at den kendsgerning, at det for at karakterisere sandhed for et sprog er nødvendigt at sætte ord i relation til objekter, var tilstrækkeligt til at få et vist greb om ideen om korrespondens, men det forekommer mig nu at være en fejltagelse. Fejltagelsen er på en måde kun en misvisende benævnelse, men terminologiske uheld har det med at føre til begrebslig forvirring, og således også her. Korrespondenteorier er altid blevet betragtet som om de gav en forklaring på eller en analyse af sandhed, og det gør en sandhedsteori i Tarskis stil bestemt ikke« ('Afterthoughts, 1987', i Alan Malachowski (ed.), *Reading Rorty*, Blackwell, Oxford 1990, s. 135). - Den relation mellem ord og objekter, Davidson i de tidligere essays betragter som en tilstrækkelig grund til at tale om korrespondens, er Tarskis begreb om 'tilfredsstillelse' (cf. 'True to the Facts', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 48ff.). Men som det allerede fra starten gøres klart, så lever denne tilfredsstillelsesrelation ikke helt op til korrespondenteoriens traditionelle ambitioner: den implicerer ikke nogen idé om 'repræsentation' og understøtter heller ikke forestillingen om, at vi kan stille os ud på sidelinjen af verden og konfrontere sætninger med kendsgerninger. »Overbevisninger er,« som Davidson senere har sagt, »sande eller falske, men de repræsenterer ingenting. Der er godt at slippe af med repræsentationer og dermed med korrespondenteorien om sandhed, for det er tanken om repræsentationer, der avler tanken om relativisme« ('The Myth of the Subjective', i Michael Krausz (ed.), *Relativism: Interpretation and Confrontation*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 1989, s. 165f.). Tanken om repræsentation avler tanken om relativisme, fordi den *skiller* sprog og verden fra hinanden og gør deres eventuelle sammenhæng afhængig af noget *tredje*, noget tredje, som må bestå i andet og mere end ren og skær kausalitet. - I korte træk kan Davidsons realisme således koges ned til en påstand om, at hvis vi tror, vi forstår, hvad mennesker siger, så må vi - hvad jeg skal vende tilbage til - også betragte de fleste af vore observationer om verden som korrekte. Inden Davidson fuldstændig droppede korrespondensetiketten fra sin teori, kunne han derfor også forene sin version af korrespondenteorien med en *kohærensteori*, som den traditionelt står i modsætning til; for hvis vi medgiver, at forestillingen om at konfrontere sætninger eller overbevisninger med verden er håbløs, så er den eneste måde, hvorpå vi kan teste sætningers eller overbevisningers fordring på sandhed, at undersøge, hvorledes disse sandhedskandidater hænger sammen med andre sætninger eller overbevisninger (cf. 'A Coherence Theory of Truth and Knowledge', i LePore (ed.), *Truth and Interpretation*, s. 307-319). Følgelig er Davidsons teori alene realistisk i den forstand, at den udelukker den skepticistiske idé om, at samtlige vore overbevisninger skulle kunne være falske, at alt, hvad vi sige om verden, skulle være fundamentalt forkert; men den postulerer ikke nogen specifik forbindelse mellem sprog og verden, et særligt 'gear', der kan gøres til genstand for undersøgelse og lægges til grund for en forklaring på sandhed. Med andre ord tjener Davidsons realisme ikke epistemologiske formål og har aldrig gjort det (i det mindste ikke hvis vi med 'epistemologiske formål' mener noget mere kødfuldt, end den generelle påstand om, at ikke al vores viden om verden kan være forkert).

6 Cf. Davidson, 'A Coherence Theory of Truth and Knowledge', i Ernest LePore (ed.), *Truth and Interpretation*, s. 308.

7 Davidson, 'Communication and Convention', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 280.

8 Denne situation er naturligvis stærkt usandsynlig og skal da heller ikke forstås som en illustration af et faktisk fortolkningsforløb. Antagelsen om en uvidende, men kvik feltlingvist er derimod at betragte som et heuristisk påfund, der skal bringe aspekter, som normalt forbliver upåagtede, frem i lyset. I den forstand er feltlingvistens perspektiv et modstykke til filosofiens traditionelle krav om et 'view from nowhere', men i modsætning hertil implicerer det intet metafysisk Münchhausenkunststykke.

9 Eksemplet findes i Quines diskussion af radikal oversættelse i kapitel 2 af *Word and Object* (Cambridge, Mass., M.I.T. Press 1960). Min gennemgang lægger sig tæt op ad Rambergs i kapitel 6 af *Donald Davidson's Philosophy of Language*.

10 Denne *relativering* har imidlertid intet som helst med relativisme i ordets gængse forstand at gøre. Hvad det betyder er slet og ret, at såkaldte lejlighedssætningers sandhedsværdi er afhængig af, hvor og hvornår de ytres - og det må naturligvis afspejle sig i vores måde at give dem sandhedsbetingelser på. I modsætning til sætninger af typen 'Sne er hvid', der er universelt sande (eller falske), er sandhedsværdien af sætninger som for eksempel 'Det sner' bestemt af lokale omstændigheder - denne sætning er sand, hvis og kun hvis det sner *i nærheden af taleren på det pågældende tidspunkt*. Men bemærk, at der stadig - relativeringen til trods - er tale om absolut sandhed.

11 Davidson, 'True to the Facts', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 44.

12 Davidson, 'Reality Without Reference', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 225.

13 Davidson, 'A Nice Derangement of Epitaphs', i LePore (ed.), *Truth and Interpretation*, s. 437.

14 Davidson, 'Radical Interpretation', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 133.

15 Davidson, 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme', s. 197; 'Om selve idéen om et begrebskema', s. 23.

16 Ibid., s. 196.

17 Davidson, 'Belief and the Basis of Meaning', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 142.

18 Davidson, 'Radical Interpretation', s. 137.

19 Ibid.

20 Davidson, 'Thought and Talk', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 168.

21 Davidson, 'The Method of Truth in Metaphysics', i *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. 200.

22 Davidson, 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme', s. 197; 'Om selve idéen om et begrebskema', s. 23.

23 Eduard Sapir, 'The Status of Linguistics as a Science', i *Culture, Language, and Personality*, University of California Press, Los Angeles 1957, s. 69.

24 Benjamin Lee Whorf, 'The Punctual and Segmentative Aspects of Verbs in Hopi', i *Language*,

Thought, and Reality, M.I.T. Press, Cambridge, Mass. 1956, s. 55.

25 Davidson, 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme', s. 183; 'Om selve idéen om et begrebskema', s. 11.

26 Ibid., s. 185f.; s. 13.

27 Ibid., s. 186; s. 13.

28 Davidson, 'A Coherence Theory of Truth and Knowledge', s. 317f.

29 Davidson, 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme', s. 198; 'Om selve idéen om et begrebskema', s. 24.

30 Davidson, *Inquiries into Truth and Interpretation*, s. xviii.

31 Davidson, 'A Nice Derangement of Epitaphs', s. 446.

32 Davidson, 'Communication and Convention', s. 278.

33 Davidson, 'A Nice Derangement of Epitaphs', s. 446.